

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA IZOHLI LUG'ATLAR BILAN ISHLASH USULLARI (Turk tili misolida)

Ozoda Tursunovna Aripova

Xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola xorijiy tillarni o'qitishda izohli lug'atlar bilan ishlashning samarali usullarini turk tili misolida ko'rib chiqadi. Xorijiy til o'rgatishda lug'atlar asosiy o'qitish vositalaridan biri bo'lib, talabalar uchun yangi so'zlarni o'rganish, ularning ma'nolarini tushunish va kontekstda ishlatish imkonini yaratadi. Turk tilini o'rganish jarayonida izohli lug'atlar yordamida talabalarga so'zning ma'nosini faqatgina tarjima qilish emas, balki uning sinonimlari, antonimlari, ishlatilish joylari va frazeologik ifodalarini ham o'rgatish mumkin. Maqolada izohli lug'atlar bilan ishlashning nazariy asoslari va metodik usullari tahlil qilinadi, hamda turk tilida lug'atlarni o'qitishda qo'llaniladigan eng samarali usullar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: izohli lug'atlar, turk tili, o'qitish metodlari, talaba, tillarni o'rganish, o'qitish texnikalari, so'z boyligi, lug'atlar bilan ishlash.

Kirish qismi: Xorijiy tilni o'rganish jarayonida lug'atlar muhim o'rin tutadi. Ular nafaqat yangi so'zlar va iboralarni o'rganishda, balki tilni to'liq tushunishda ham katta yordam beradi. O'quvchilarga biror so'zning ma'nosi, ishlatilish konteksti va sinonimlarini o'rgatish orqali ularning til boyligini oshirish mumkin. Turk tilini o'rganish jarayonida izohli lug'atlar ayniqsa samarali vosita hisoblanadi, chunki ular talabalarga so'zning to'liq ma'nosini, uning tarixi, qo'llanilishi va boshqa ma'lumotlarni taqdim etadi.

Izohli lug'atlar yordamida o'quvchilar so'zlarni yodlashning osonroq va samarali usuliga ega bo'lishadi. Maqolada, turk tili o'qituvchilari uchun izohli lug'atlar bilan ishlashning turli metodlari, usullari va amaliy qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi.

Xorijiy tilni o'rganish jarayoni talabalarga yangi madaniyatni o'rganish, kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish va xalqaro o'zaro aloqalarda faol ishtirok etish imkoniyatini beradi. Xorijiy tilni o'rganishda eng muhim vositalardan biri — lug'atlar bo'lib, ular talabalarga yangi so'zlarni o'rganish, ularning ma'nolarini tushunish va to'g'ri kontekstda qo'llashda yordam beradi. Lug'atlarni o'rganish nafaqat so'z yodlashni, balki tilning nozik jihatlarini va frazeologik tuzilmalarini tushunishni ham ta'minlaydi.

Turk tili o'qituvchilari uchun izohli lug'atlar juda muhim o'quv vositasi hisoblanadi. Izohli lug'atlar, biror so'zning to'liq ma'nosini, uning sinonimlari, antonimlari va qo'llanilish kontekstlarini tushuntirib berishi bilan o'ziga xosdir. Shuningdek, izohli lug'atlar yordamida talabalarga tilning frazeologik, leksik va grammatik jihatlarini chuqurroq o'rganishga imkoniyat yaratiladi. Bu jarayon o'quvchilarning tilni nafaqat passiv tarzda o'rganishiga, balki faol ravishda ishlatishiga ham yordam beradi.

Maqolada, turk tilini o'rgatishda izohli lug'atlar bilan ishlashning samarali metodik usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, turk tilida izohli lug'atlar bilan ishlashning afzalliklari va ulardan foydalanishning o'quv jarayoniga qo'shadigan qiymati haqida so'z yuritiladi. Shu

maqsadda, turk tili misolida izohli lug'atlarning o'quvchilarga qanday yordam berishi va o'qitish jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi.

Asosiy qism: Izohli lug'atlar, so'zning ma'nosini, kontekstini, frazeologik ifodalarini va sinonimlarini tushuntiradigan lug'atlardir. Ular nafaqat tarjima qilishni, balki so'zning ma'no jihatlarini chuqurroq o'rganishni ta'minlaydi. Turk tilida izohli lug'atlarning ishlatilishi talabalarga so'zning turli ma'nolarini tushunishga yordam beradi. Masalan, turk tilida "güzel" so'zi "chiroyli" degan oddiy tarjimadan tashqari, "go'zal" yoki "ajoyib" kabi sinonimlarni ham o'z ichiga oladi.

Izohli lug'atlar bilan ishlashda quyidagi metodik usullarni qo'llash mumkin: Lug'atdagi so'zlarni kontekstda o'rganish: Talabalar, lug'atda keltirilgan so'zlarni faqat tarjima qilish bilan cheklanmay, ularning kontekstda qanday ishlatilishini tushunishlari kerak. Masalan, "huzur" so'zi lug'atda "tinchlik" deb tarjima qilinsa ham, u turk tilida ba'zi madaniy kontekstlarga ega bo'lishi mumkin.

Sinonim va antonimlar bilan ishlash: Talabalar so'zlarning sinonimlari va antonimlarini o'rganish orqali o'zlarining so'z boyligini kengaytiradilar. Izohli lug'atlar bu jarayonni osonlashtiradi.

Turk tilida ko'plab frazeologik ifodalar mavjud. Izohli lug'atlar orqali bu ifodalarning ma'nosi va qo'llanilishi haqida ma'lumot olish mumkin.

Talabalar lug'atni o'rganishda faol ishtirok etishlari kerak. Bunda ular lug'atdagi so'zlar bilan o'zaro munosabatda bo'lishi, jumlar tuzish, matnlarni tarjima qilish, sinfdagi guruh ishlari orqali o'zlashtirishlari mumkin.

Bugungi kunda onlayn lug'atlar xorijiy tilni o'rgatishda keng qo'llanilmoqda. Internetda mavjud bo'lgan turk tilidagi izohli lug'atlar talabalar uchun tezkor va qulay manba hisoblanadi. Bu lug'atlar nafaqat so'zlarning ma'nolarini, balki ularning talaffuzini, sinonim va antonimlarini, frazeologik ifodalarning qo'llanilishini ham taqdim etadi. Onlayn lug'atlar bilan ishlash, talabalarni zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtiradi va ularning o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Talabalar bilan izohli lug'atlar orqali ishlashda ularning ehtiyojlarini hisobga olish zarur. Misol uchun, boshlang'ich darajadagi talabalar uchun oddiy izohli lug'atlar va vizual qo'llanmalar (rasmlar, videolar) kerak bo'lishi mumkin, ammo ilg'or darajadagi talabalar uchun yanada murakkabroq lug'atlar va kontekstual mashqlar qo'llanilishi mumkin. O'qituvchi talabalar bilan doimiy aloqada bo'lishi va ularning o'zlashtirish darajasini kuzatib borishi kerak.

Natija va tahlillar: Izohli lug'atlar xorijiy tillarni o'rganish jarayonida samarali vosita sifatida tan olinadi. Turk tilini o'rganayotgan talabalar uchun izohli lug'atlar nafaqat so'zlarni o'rganish, balki ularni to'g'ri kontekstda ishlatish imkoniyatini beradi. Izohli lug'at yordamida talabalar tilning nozik jihatlarini tushunishlari, madaniy va frazeologik farqlarni o'zlashtirishlari mumkin. Shuningdek, onlayn lug'atlar va texnologik vositalar yordamida bu jarayon yanada samarali bo'ladi.

Izohli lug'atlar xorijiy tillarni o'rgatish jarayonida talabalarning so'z boyligini kengaytirishda va tilni chuqurroq tushunishda samarali vosita sifatida tan olinadi. Turk tilini o'rganish jarayonida izohli lug'atlar yordamida talabalar faqatgina so'zlarning ma'nolarini

o'rganib qolmay, balki ularning kontekstual qo'llanilishi, sinonimlari va antonimlari, frazeologik ifodalarini ham o'zlashtiradilar.

Tahlil natijalariga ko'ra, izohli lug'atlar bilan ishlash talabalarning tilni aniq va to'g'ri ishlatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Buning natijasida, o'quvchilar yangi so'zlarni nafaqat yodlash, balki ularni o'zaro bog'lash, turli vaziyatlarda ishlatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Izohli lug'atlar yordamida o'rganilgan so'zlar talabalar uchun tilni boyitishdan tashqari, ularning madaniy va tarixiy tushunchalarini chuqurlashtiradi.

Onlayn izohli lug'atlar va boshqa zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi, o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi. Internetdagi lug'atlar talabalarga so'zlarni tez va oson topish imkoniyatini beradi, bu esa o'qish va yozish jarayonini yengillashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, izohli lug'atlar bilan ishlash metodikasi turk tili o'rganilayotgan talabalar uchun samarali va muhim vosita bo'lib, ularning tilni tushunish va ishlatish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa qismi: Izohli lug'atlar turk tilini o'rganish jarayonida talabalar uchun samarali va muhim vosita hisoblanadi. Ular nafaqat so'zlarni yodlash, balki ularni kontekstga mos ravishda ishlatishni, sinonim va antonimlar bilan ishlashni ham o'rgatadi. Turk tili kabi o'qitilayotgan xorijiy tilni o'rganishda izohli lug'atlar bilan ishlashning turli metodlari, talabalar uchun tilni o'zlashtirishni yengillashtiradi va til boyligini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, onlayn lug'atlar va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi o'quv jarayonini yanada samarali va interaktiv qiladi.

Izohli lug'atlar xorijiy tilni o'rgatishda eng samarali metodlardan biridir. Turk tilini o'rganishda ular talabalar uchun so'z boyligini kengaytirishga, so'zlarning ma'nolarini chuqurroq tushunishga va ularni turli kontekstlarda qo'llashga yordam beradi. Izohli lug'atlar bilan ishlash talabalarni nafaqat passiv ravishda yodlashga, balki tilni faol ravishda ishlatishga o'rgatadi.

Shuningdek, onlayn resurslar va zamonaviy texnologiyalar yordamida izohli lug'atlar bilan ishlashni yanada samarali qilish mumkin. Bu metod talabalar uchun til o'rganish jarayonini osonlashtiradi va ularga tilni kengroq tushunish imkoniyatini yaratadi. Izohli lug'atlar, ayniqsa, turk tili kabi murakkab tilda til o'rganish jarayonini boyitadi va talabalar uchun yangi madaniyatni o'rganishga yordam beradi. Shu sababli, izohli lug'atlar bilan ishlashni yanada rivojlantirish, turk tili o'qituvchilari va talabalarining ehtiyojlariga mos ravishda metodlarni takomillashtirish lozimdir. Bu o'zgarishlar, o'quvchilarning tilni o'rganishdagi muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Hamidov, H. (2006). Türkçe deyimlerin anlam özellikleri: Konuşma ile ilgili deyimler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (22), 39-45.
2. Hamidov, X., & Abdullayeva, M. (2024). Alternative Versions and Functional Characteristics of Phraseologists in Uzbek. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 51-54.
3. Hamidov, H. (2002). Türkçede insan ilişkileriyle ilgili deyimler. *Türk Dili Dergisi*, 610, 58-60.

4. Hamidov, X. (2024). Turk tili frazeologiyasi va o‘zbekcha-turkcha tarjima masalalari. Monografiya), 1, 232.
5. Jalolova, Iroda Mahmudjanovna. "MATNNI LINGVISTIK EKSPERTIZA QILISH USULLARI." *PEDAGOGS* 55.1 (2024): 97-100.
6. ALTUNDAG, M. J. Q. (2024). TURK VA O‘ZBEK SO ‘Z BOYLIGIDA TERMINLAR VA UNING XUSUSIYATLARI. TADQIQOTLAR. UZ, 40(1), 95-98.
7. Hamidov, Xayrulla, and Arzu Karausta. "TURKCHAGA ARAB TILIDAN O ‘ZLASHGAN JURNALISTIKAGA OID TERMINLAR XUSUSIDA. Konferensiyalar| Conferences, 1 (1), 28–33." 2023.
8. Xayrulla Hamidov. Turk tili frazeologiyasi va o‘zbekcha-turkcha tarjima masalalari. (Monografiya), Publication date 2024/1. 232 p.
9. Hamidov, Khayrulla Khudoyorovich. "Regarding the transference of metaphors in uzbek novels in Turkish translations." *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH* 10.4 (2021): 200-205.
10. Hamidov, Xayrulla. "TURKCHA MAROSIM NOMLARI VA ULARNING TARJIMASIGA DOIR." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 2.Special Issue 28 (2022): 230-237.
11. ABDULLAYEVA, M.R., 2022. DUNYO TILSHUNOSLIGIDA “O‘QUV LUG’ATI” TERMININING PAYDO BO‘LISHI TAXLILI.“. *Language teaching: new approaches and innovations*” mavzusida ilmiy-amaliy online konferensiya. TDSHU, 5, pp.50-53.
12. Aripova, Ozoda Tursunovna APPLICATION OF GAME TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE TO THE BLIND AND VISUALLY IMPAIRED // *ORIENSS*. 2023. №22. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/application-of-game-technologies-in-teaching-foreign-language-to-the-blind-and-visually-impaired>